

● **Kristó Gyula professzor a magyar állam megszületéséről**

A keleti turultól a nyugati koronáig

„A magyar történelmet a korai időkben úgy kell felfognunk, mint egy nyugatról jövő, tudatosan megtervezett hatalomgyakorlási rendszer kiépítésének történetét egy ettől tökéletesen különböző népközegeben. Szent István egy keleti nomád nép nyugati Karoling államát hozta létre.” – vallja alábbi interjújában Kristó Gyula történész, egyetemi tanár, a magyar középkortörténet kiemelkedő kutatója.

Perzsia vidékén, a Kaukázustól délre eső területen telepedett le. E magyarok legutolsó hiteles nyoma 1329-ből való; egy számban egyre fogyatkozó magyar népesség létezett századokon keresztül, míg bele nem olvadt a környező népességbe. Iszlamisálódva és népi karakterét elvesztve tűnt el a történelem porondjáról. A másik magyar csoport a vereesség nyomán nyugat felé vonult tovább; ők a kazár uralom alól akartak menekülni. Ekkor költöztek Levédiából Etelközbe.

● **Nem különös, hogy azt a modellt vették át, amelynek fennhatósága alól megszabadultak?**

– A dologban nincs ellentmondás, hiszen ez a jelenség nem függött a „nemzeti” jellegtől. A magyarok csak a kazár uralmat és nem a kazár modellt tagadták meg. Utóbbi saját maguk számára akarták használni. Végső soron ez a modell a kazárok számára sem volt eredeti, hiszen ők a türköktől vették át, akik valószínűleg maguk is átvették a még keletebbre, a Csendes óceán és az Altáj között élő népektől. A steppén tehát kialakult és évszázadokon keresztül öröklődött egy uralomgyakorlási forma, amelynek átvétele a kínai nagy falról Kelet-Európaig terjedt. Miután a magyarok nyugatabbra költöztek, e keleties nomád modellt továbbvítették, és ők lettek legnyugatibb megvalósítói.

● **Lehet azt tudni, hogy hányan voltak a magyar fejedelemség alattvalói?**

– Ez igen nehéz kérdés. Véleményem szerint a magyarság ekkori életében nagyobb szerepe volt a nomád életformának, mint ahogy azt korábban feltételezték, s ez átértékeli a honfoglaló magyarokra vonatkozó ismereteinket. A korábbi felfogás a honfoglaló magyarok létszámát 400–500 ezerre teszi. Nehéz azonban elképzelni egy olyan nomád népet, amelynek ekkorra lélekszáma lett volna. Ha tehát a magyarok nomádok voltak, ahogyan azt számos forrás is igazolja, akkor a honfoglaló magyarok létszáma, beleértve a hozzájuk csatlakozókat, eredetileg nem magyar, de magyarrá vált elemeket is, nem lehetett több 100 ezernél. Meg kell azonban mondanom, hogy egy nomád nép esetében még ez a 100 ezer is inkább csak „kegyeleti” szám. Ismerek olyan kiváló német kutatót, aki a fénykorukban lévő hunok létszámát összesen 40 ezerre teszi. Márpedig a hunok nem kisebb ribilliót okoztak az 5. századi Európában, mint a magyarok a 10. században. Én tehát még az elől sem zárkózom el, hogy a honfoglaló magyarok létszáma 100 ezer alatt volt.

● **Mennyire lehetett stabil ez az állam, amely helyváltoztatás közben uralkodott 100 ezer emberen?**

– A nomád államok belső szerkezeti okokból rendkívül ingatagok voltak. Gyors felfutásukat, amelynek nyomán néhány évtizedig uralták a steppét, rendszerint gyors hanyatlás követte, majd elsöpörte őket egy újabb nomád birodalom, amelyre ugyanez a sors várt. Amikor a magyar nomádállam hanyatlani kezdett, akkor úgy látszott, ez a szabály teljesül majd rajta.

● **Honnan lehet tudni,**

A lázadó Koppány kivégzése. (Miniatúra a Képes Krónikából)

hogy a magyar állam válságba került?

– A válság egyik első jele, hogy 917-től a magyarok egyszerre két irányba is vezettek kalandozásokat. Ez arra mutat, hogy ekkor legalábbis két irányú hatalmi centrum alakult ki a magyarság körében. Egyik még sokáig folytatta a nyugati kalandozásokat – s ezek még sok sikert hoztak, hiszen 926-ban és 937-ben a magyarok eljutottak az Atlanti-óceánig – ugyanakkor volt egy olyan magyar törzsi csoportosulás, amely déli-dél-keleti irányban, Bizánc felé kezdett el hadakozni. 917-től 955-ig hat ilyen alkalomról tudunk. A központ megszűntét támasztja alá az is, hogy a 10. század első felének nagy részében nem ismerünk magyar nagyfejedelmet. Korábbi ismerjünk Álmost és Árpádot, azután viszont évtizedeken keresztül senkit. Fogalmunk sincs, kik voltak az utódok. Az ő szerepük tehát már nem lehetett olyan nagy, mint elődeiké vagy utódaiké, Taksony és Gézáé. A bizánci császár 950 környékén megírja, hogy a magyarok nyolc törzse nem engedelmeskedik a maga főnökeinek, vagyis a fejedelemség, noha formálisan megmaradt, törzsi alkotóelemeire hullott szét.

● **Milyen szálak kötötték össze ekkor a magyar törzseket?**

– A 10. század második felében már a magyarok maguk is úgy érezték, hogy megszakták a törzseket összekötő szálakat. Jó példa erre a következő mozzanat: az Árpádok mindig is idegenből hoztak feleséget; ez alól Taksony az egyetlen kivétel, aki fiának, Gézának az erdélyi Gyula testvérét szerezte meg. Ez azt jelzi, hogy Taksony már úgy érezte: Gyula idegen. Teljes joggal, hiszen az Árpádok 950 táján még pogányok voltak, míg Gyula már felvette a kereszténységet, s ezen kívül

is több száz kilométernyi távolságban éltek egymástól. Amikor a 11. század elején István legyőzte Gyula fiát, akkor a források Gyula területét regnumnak, vagyis országnak nevezték, pontosan úgy, ahogy István területét is. A kortársak tehát úgy látták, hogy két különböző képződményről van szó.

● **Hogyan lehetséges, hogy a meggyengült magyar nomádállam mégis fenn tudott maradni ebben az időszakban?**

– 917-től kezdve egyre gyorsabb ütemben forgácsolódott szét a magyar nomád állam. Ez volt az a történelmi pillanat, amikor rendes körülmények között megjelent – mindig Keletről – egy hódító, amely az elpusztulóban lévő birodalmat magába szívta és új néven, új vezetőkkel, új birodalmat hozott létre. A magyarság azonban már bekerült a Kárpát-medencébe, vagyis kiszakadt a steppe nagy áramából, s ez a sors már nem fenyegette. A magyar történelem és a magyar nép szerencséjére Kelet-Európában ekkor nem volt olyan nomád birodalom, amely támadhatott volna. A kazárok ilyen lett volna, de ők épp ezekben az években szenvedtek vereséget az oroszoktól. Így aztán a felbomló magyar fejedelemség számára ekkor egy hosszú agónia következett be.

● **Ekkor következtek az első vesztes csaták is.**

– 933-ban következett be az első nagy vereség Merseburgnál, majd 938-ban újabb nagy vereség a szászoktól, amely után a magyarok többé soha nem támadtak Szászországra. A vereségek sora után a 950-es évek elején a német király valóságos élő falat emelt a magyarok elé a délnemzet területeken az Alpokon át a Póig, amely lezárta a nyugatra vezető utakat. Keleten ugyanakkor Bizánc is túljutott felső válságán. 941-ben már volt olyan délre irányuló ka-

landozó hadjárat, hogy a magyarok nem tudtak átkelni az Al-Dunán, mert a másik oldalon ott voltak a bizánciak. 955-ben megtörtént az augsburgi, 970-ben az arkadiupoliszi vereség s ezzel lezárult a nyugat, illetve dél-kelet felé irányuló hadjáratok. A magyarság ott állt a romokban lévő fejedelemséggel – valószínűleg nem egy nomád fejedelem sátrába adták Gizellát, hanem létezhetett egy házassági szerződés, amely kötötte a kereszténység tűzön vízen át való véghezvitelét.

● **Vajon miért nem alakult ki ekkor mindjárt a keresztény magyar állam?**

– A befogadó lendület alábbhagyott. Ennek egyik oka, hogy a német császárságot ebben az időben rendszeres belső bajok gyötörték, hiszen a bajor herceg állandó ellentétben volt a császárral. Másfelől valószínű, hogy Géza visszakozott. Elhárulni látszott a fenyegető német-római-bizánci veszély, s miután kiderült, hogy nem omlott össze a kárpát-medencei magyar lét, már nem volt fontos a kereszténység befogadása. Források tanúsítják, hogy Géza fennen hirdette magáról: ő elég gazdag ahhoz, hogy egyszerre szolgálja a keresztények mindenhatóját és a pogány isteneket. Ez tipikusan egy nomád nagyúr gesztusa. Géza volt az utolsó Árpád-házi pogány fejedelem.

● **Akkor hát: mikortól kezdődik az új magyar állam megalakulása?**

– A történelem tökéletes dramaturgiát szolgáltatott erre. 996-ban, miután meghalt Civalakodó Henrik bajor herceg, házasság jött létre a bajor herceg lánya, Gizella és Géza fia, István között. Az új Magyarország ezzel a násszal kezdődik. Itt már egyértelmű az ország elkötelezettsége nyugat felé. A nyugat-európai keresztény közösségbe bebozósításra váró közép-európai népek közül a magyarok az elsők, akik ilyen rangos nyugat-európai házassághoz jutottak. A bajor herceg lányának kezét nem adták akármelynek – és persze a feltételek sem voltak akármilyenek. Valószínűleg nem egy nomád fejedelem sátrába adták Gizellát, hanem létezhetett egy házassági szerződés, amely kötötte a kereszténység tűzön vízen át való véghezvitelét.

● **Tulajdonképpen milyen veszélyre lehetett számítani nyugat felől?**

– A magyarok meglepetésére kiderült, hogy a Nyugat nem lóháton, nyilazva és mindent letarolva ront be, ahogyan keletről szoktak a hódítók, hanem szemléileg kezd behatolni. Ez az új világ névjegyje. A nomád magyarság területhez jutott azáltal, hogy bezárták a Kárpát-medencébe.

● **Hogyan fogadta ezt a változást a többi magyar törzs?**

– Ebben az időpontban még nem állt helyre a magyar fejedelemség. Csak annyi derült ki, hogy a magyarok nyolc törzse közül az egyikben, az Árpádok törzseben István lett a vezető szerep, s ez a törzs a nyugati kereszténységhez, a német-római császársághoz kötötte szeke- ré. 997-ben tehát az ország nyugati sávjában kialakult egy törzsi állam, amely már magában hordozta az új állam struktúráit. Ahhoz, hogy István a hajdani fejedelemséget királyként visszaállítsa, sorban le kellett vernie az ellenálló magyar törzseket. Ehhez bizonyítania kellett, hogy ő

már nem a turulmadárra vezető vissza uralmát, hanem ő Is- ten kegyelméből uralkodó király. Koronát kért és kapott a pápától. A magyar korona, mint keresztény legitimizációs szimbólum, az akkori világ két legnagyobb hatalmának jóváhagyását is jelképezte. A dramaturgia 1002-ben igen kedvező fordulatot vett István számára: III. Ottó halálával, Gizella testvérét, II. Henriket választották meg német királlyá, 1014-ben pedig német-római császárrá. István sógora lett a császár. Ennél kedvezőbb helyzetben Magyarország nemzetközileg aligha volt még. István abszolút biztonságban érezhette magát a belső problémák megoldásában.

● **Milyen mintára épült ki az új magyar államrendszer?**

– Az eddig természetesen csak az események politikai menete volt. Ezzel egyidőben hallatlan nagy szervezőmunka indult meg az országban, és tulajdonképpen ez eredményezte a magyar állam kialakulását. 996-tól kezdve új intézmények jelentek meg Magyarországon: létrejött a hatalom gyakorlásának új formája, a királyi tanács, megalakultak a vármegyék és a várispánságok, vagyis a hatalom immár nem személyek, hanem terület fölött érvényesült. De az új államrendszert nem István kétségkívül meglévő zsenialitása találta ki. Ahogy az első nomád államot kazár mintára vették át, a szent istváni államot német mintára hozták létre. A közigazgatás kialakítása, egyértelműen nyugati minta: sehol a nomád világban nem volt ilyesmi. István törvényei is a „régis és új császárok” nyomán szület- tek. A magyar uralkodó által veretett pénz is a korabeli német pénzeket vette mintául. Kiáltó volt a német hatás.

● **Nem tartották akkoriban veszélyesnek az erős német hatást az ország szuverenitására nézve?**

– Szent István állama, noha erős német hatásra alakult ki, természetesen szuverén magyar állam volt. A mai világban, amikor a nemzeti függetlenség szólamai erősebbek, az ember hajlandó megbélyeg- zésnek venni, hogy a magyar állam német mintára alakult ki. Abban az időben azonban ez a legnagyobb dicséret volt. A magyar állam a legbiztosabb forrásból merítette a maga mintáját, hiszen a német minta alapul vétele a nyugati világban olyasmint jelentett, mint a keleti világban a türk alapokra visszamenő kazár átvétel. E régi korszakokban nem működtek még a nemzeti érzelmek; a kérdés az volt, hogy ki, honnan vett valamit. Ha jobban megnézzük, az egész történelem bizonyos minták lemásolásából áll. A világtörténelem e szempontból egyáltalán nem változatos, hiszen nagyon kevés eredeti alkot- tak. Az igaz kérdés az, hogy jó, és jól másolták-e. István e szempontból remekül választott. Azt a német-bajor mintát vette át, amely lényegében a római alapokon kialakult frank mintára ment vissza. A magyar történelemben ez az a pont, amelyen az új magyar állam joggal mondhatja magát a római és a frank-germán világ, illetve az ebből létrejött Nagy Károly-féle Karoling birodalom örökösének.